

BUSSZAL A KONYHAKERTBE

Ikszelni valók

2001. május 14. A Benelux országok és a Rajna-vidék elnevezésű kaland végénél tartunk. Ülünk a frissen bejáratott, emelt szintű, nagy, fehér Mercedesen. Országhatárok suhannak el mellettünk. Egyenletes a zúgás, a sebesség közel jár a százhoz. Ketten váltják egymást a kormánynál. Hogy éppen a magas, vagy a fele akkora ül-e ott, a hetedik sorból a sofőr feletti tükörben figyelhetem meg.

Tapadnak az új gumik. Megnyugtató, hogy sok a hasonló jó busz és ha érdemes, mi is tudunk előzni. Egyvonalban ülök a második kijáratnál, mellette a végével (csak végszükség esetén használjuk — szólott a parancs), oldalában a szemetessel, rajta a büfével és vele szemben a forró vízzel. Végig az uton látom a brokkoli-, vagy húseves alig fogyó tasakjait. Jó a feketéjük, s az örökké kákán csomót keresők is dicsérik a cappuccinót. Háttal ennek a mini büfének ül hallgatag anya és lánya orosz útlevéllel.

Szomszédnőm két szunyókálás között utolsó keresztrejtvényét fejtí. Én sem bírom nyitva tartani a szemem. Előttünk le-lebillenő fejek.

Hátulra került társaink csereberélik a helyeiket. Ennek ellenére Sz. Andrea, az idegenvezető sohasem jön zavarba. Pillanatok alatt megállapítja, hogy teljes-e a létszám. Egyszer sem hangzik el a szokásos kérdés: megvan mindenkinek a szomszédja? Meg, meg, nevetünk. .

Kezünkben kérdőív, amely a gondos Fehérvár Travel érdeklődését bizonyítja. Mi tetszett, mi nem tetszett, mennyire tetszett, s mit szeretnénk legközelebb látni. És még néhány ikszelni való.

Essünk túl rajta: mi az, ami nem tetszett? A hosszú-hosszú utazás a látnivalókhöz és vissza. A busz Székesfehérvárról indult, majd Budapest, Győr, Hegyeshalom, Bécs, Linz, Passau érintése után jutott el végre a Mannheim közeli Hemsbachba, a See Hotel elé. Oda, ahol a tulajdonképpeni program kezdődött.

Ahogy számolgattuk, a mindenestül nyolcnapos úton tizenkét várossal, egy folyószakasszal és egy kerttel próbáltunk megismernedni közelebből. Már keverednek az emlékek: hol is csónakáztunk? Melyik szálloda alagsorában bukkantunk úszómedencére? (Kár, hogy erre a lehetőségre nem utaltak az előzetesben.) Későn kezdett összerázódni a társaság. Erre alkalom és idő sem volt. A reggelire nem egyszerre érkeztek, a vacsorák helye azonos szállodában sem volt azonos, tehát a véletlen egymás mellé kerülésből nem igen lett egymáshoz tartozás. Csírázó ismeretségek percek alatt szakadtak meg. Befejezetlen mondatok úsztak el a semmibe. A hátrább került fiatalabbak jobban összerázódtak, mint mi, előrébb. Azt hiszem, bennem van a hiba: későn kapcsolódtam be, s korán szálltam ki belőle.

Lehet ezen segíteni?

A visszautat rövidebbnek éreztük, pedig csak kerülő közbeiktatásával sétálhattuk körbe (már fáradtan) Rothenburg ob der Taubert. Abban a másfél órában viszont legalább mozgathattuk a lábunkat (az utolsó percekben nagyon is).

Néhányunknak, de főleg nekem külön izgalmat okozott a győri csatlakozás. Az elhúzódott magyar határátkelés miatt visszafelé két percen múlt, hogy — mint

társaságunkból az egyedüli soproni — felkapaszkodhattam a 20.57-kor Sopronba induló IC-re. Ha lekésem, hajaj! Gyanús alakok között várhattam volna az éjszakai személyt (volt már ilyenben részem).

Talán a vonat eleve kényelmesebb. Nem kell három-három és fél órát a szűk üléshez szegezve várni a néhány perces pihenőkre. És persze jobb lenne a repülő. Nem csupán a távoli országokba. De csak maga a repülőút. Mert amilyen kellemes odafönt, annyira emberpróbáló, ami előtte, utána zajlik odalent.

Az utazási irodák nyilván gazdasági szempontjaikat igyekeznek érvényesíteni a közlekedési eszköz kiválasztásakor. (Saját busz helyett a programhoz partneriroda járművének beállítása. Ez történik például Isztambultól Isztambulig a török körúton.)

Ez a fáradságos odajutás volna az oka annak, hogy a körutak kezdenek visszaszorulni a népszerűségi rangsorban? Először nem is olyan nagyon-nagyon messzire, a Toscana gyöngyszemei című javaslatra jelentkeztem, aztán eluntam, hogy hetekig egymagam voltam az utaslistán. Viszont tény, hogy a mindenhova utazó németek cégei sem erőltetik a körutakat.

Vagy a költség...? Egyre nehezebb összeszedni az elfogadható létszámot, még azon az áron is, hogy rövidebb időbe zsúfolják össze a vonzó látnivalókat. Tehát olcsóbbá teszik az ajánlatot. Ám nem vezet jóra, ha végül nincs mit megnézni, illetve annyira egymásra torlódnak a nevezetességek, hogy annyit az ember befogadni sem képes.

Tényleg: lemorzsolódnak?

A fogyást fogjuk hát a pénzhiányra? Utastársaimról hamarosan kiderült, hogy évente utaznak, sőt némelyikük egy idényben kétszer is felkerekedik világot látni. Az egyik házaspár tavaly Brazíliát nézte meg közelebbről. (Vajon hogyan bírták a kosztot? A valószínűtlenül sovány férfi most hamar koplalásra kényszerült...) Az elkényelmesedő, de még érdeklődni képes nyugdíjasok vagy nyugdíj körüliek már lemondtak a túl sok kockázatot, megpróbáltatást rejtegető egyéni utakról. Az igényeik viszont nagyobbak. Nem szállnának meg akárhol, nem kosztolnának akármit.

Tehát ha már bent ül valaki a buszban, nem egyedül az ár számít. Meglepődve tapasztaltam, hogy a harmincnegyzet részvevő közül csak egy házaspár — igaz, hogy az előttünk ülő viszonylag fiatal — nem fizette be a félpanziót. (A feleség másfél helyet foglalt el. Férje panaszolta valakinek, hogy asszonya annak ellenére hízik, hogy alig eszik valamit, inkább csak kóstolgat főzés közben.) A túlnyomó többség a svédasztalos reggeliken kívül némethonban három, egyéb helyen kétfogásos — ebédnek beillő — vacsorákra is igényt tartott. Sőt. Ha szerét ejthették, betértek vendéglőkbe komolyabb ebédre is. És amellet, hogy áldoztak a látnivalókra, bizony vásároltak. Nemcsak mütyüri szuvenírt.

(Nem csoda, hogy jóval többbe kerül nekik a világlátás, mint azoknak a fiataloknak, akik egy hátizsákkal és egy fogkefével barangolják be Európát kedvezményes vonatjeggyel, vagy autóstoppal.)

Ha nem az ár, akkor mi okozza a körutak fogyó népszerűségét? A korban és pénztárcában meghatározható középrétegek távolmaradása? Vagy talán a kockázat? Nemcsak a lövöldözéses vidékekre gondolok. Egy ilyen szervezés akkor jó, ha minden óramű pontossággal zajlik, ha jó az idegvezető, jók a szállások és jó az ételmezés. Mindez hiába, ha végig esik az eső. S az ilyen balul sikerült utaknak hamar híre megy. Nekünk minden szempontból szerencsénk volt, s ezt már most leszögezem. Lassan kifogyok a kérdésekből. Majd talán később.

No még egy ötlet: a nyelvtudás hiánya okozná a lemorzsolódást? Hajdanában a 20. század elején a világjárók túlnyomó többsége angol nyugdíjas volt, aki — cseppet sem zavartatva magát attól, hogy országán kívül mire számíthat —, elvárta, hogy pénzéért mindenki megértse őt. Hja, könnyű annak, aki világnyelvbe születik. Mert mi is elvártuk, hogy megértsenek minket, de hát ez nem igen sikerült. A magyarok közismerten hiányos nyelvismerete inkább érv a társasutak mellett. Hiszen ha világot akar látni a turista, a nyájban, az idegenvezető uszályába kapaszkodva akár szóra se nyissa a száját. Igaz, annál nagyobb a stressz, ha fotózás közben lemarad és elkeveredik valahol.

A Rajna

Esőcseppek az üvegen. Ronda szeles szakaszokkal, közben-közben záporral birkóztunk az odaútn. Hittük is, nem is, hogy javul az idő. Ahogy több mint 800 km-es út után elgémberedve kiszálltunk a buszból, az esőcseppek meggondolták magukat, s befejezésig fölszívódtak a nagy kék égi óceánba. A hőmérő pedig kapaszkodni kezdett fölfelé.

Andrea kipattant a buszból, be a recepcióhoz. Mire a két pilóta két oldalra kirakta a bőröndöket, s mi nehézkesen elindultunk a nyomába, már kezében a listával, mondta a neveket, adta a kulcsokat, s mutatta az irányt, merre található a szobák. Semmi vita, semmi késedelem. Szomszédnőm jól járt. Vállalva a kockázatot, hogy kellemetlen szobatársat rakhatnak melléje, nem fizetett egyágyas felárat, mégis végig egyedül aludhatott. Igaz, volt nála füldugó...

Sajnos a másnapi rajnai hajózás alatt javarészt még felhők uralkodtak felettünk. A „bemelegítő” városnézéskor Rüdeshaimben — a favázás házak, házikók között — itt-ott megmutatta magát a nap, ám a hajón már hiába ismételttem magamban a 19. századi fotós köszöntést: Gut licht! A színek „döglöttek” voltak. Sötét víz fölött sötét várak, mögöttük sötét erdők: ez bizony lehangoló annak, akinek nyakában lóg a fényképezőgép.

A rendezett, jól karbantartott kisvárosok sora érdekes és felemelő látvány, annál kevésbé az, hogy a várak nagy részének romba döntése a franciáknak, a Napkirály csapatainak „köszönhető”. Loreley legendája szép, de maga a szikla semmi különös. Sokkal inkább elgondolkodtató az, hogy a meredek hegyoldalakon hogyan tudják megművelni azokat a kisebbnél kisebb parcellákat a földcsuszamlások ellen épített támfalak között. A nagy hajóforgalom és a mindkét parton végigkígyózó kettős sínpár, a robogó ilyen-olyan vonatok látványa és az országutak pedig jelzik, hogy a gazdaság nélkülözhetetlen ága a közlekedés. Ennek szabad kapacitását töltik meg már az előidényben is a turisták hadával.

Loreley sziklája után (Heine verse több nyelven, a képeslapokon) ismét a buszban. Ahogy haladtunk tovább Hollandia felé, majd a Benelux államok fölött és végig, hazáig sütött a nap úgy, ahogy azon a vidéken még nyáron sem szokása. El lehet játszani a rövidítéssel. Rossz latinsággal jó fényt jelent a három ország elnevezése. Így együtt. Ez jól esett.

A prospektus szerint Amsterdam környékén foglaltunk volna szállást, Rotterdam külterülete lett belőle. A városrész utcáit rajzasztalon húzták meg derékszögben, illetve párhuzamosan. A helyel nem takarékoskodva. Sok zöld felület, fasorok, sőt csatorna biztosította a jó levegőt. Ennek a tervezési szabadságnak az előzménye az a tragikus esemény, hogy a második világháború elején a németek csaknem teljesen romba döntötték Rotterdamoto.

Hollandok sötétben és nappal

Szó szerint sötét kaland következik. Szereplői: F. A.-né és én. Elmondjam? Erről ugyanis senki sem tudott. Miket gondoltak volna hozzá! Asztaltársaink így is nehezen vették tudomásul, hogy a buszon egymás mellett ülünk ugyan, de nem tartozunk össze. Mondtam: Székesfehérvártól Győrig egy cédula voltam a nevemmel az ülésen. F. A.-né pedig Budapesten szállt föl. „Lényeg a lényeg” — ahogyan ő mondaná.

Második rotterdami esténk vacsorája után ezzel a „padtársammal” nekivágtunk egészségügyi sétánknak. Hiába nyugszik arrafelé később a nap, már bizony sötét volt, mikor elhatároztuk, hogy ezúttal nem a lakónegyedet pásztázzuk végig, hanem a szálló melletti fasoron indulunk el. Nem kéz a kézben, hanem csak úgy, mint tisztos nagymama és nagypapa. Arról folyt a társalgás, hogy miképpen lehet takarékoskodni az evésen két nyaralás között. Konkrétan: a rizst elég egyszer felfőzni, aztán levenni a tűzről, becsomagolni az edényt papírba (nagymama Magyar Nemzetbe csomagolja), s egy óra múlva magától kész.

Ahogy haladtunk előre a fasorban, gondoltuk, még bekanyarodunk a kétszintes lakóházak közé, aztán vissza. Ez inkább az én kívánságom volt, mert szeretek korán lefeküdni. Már nem tudom, most mi került sorra a receptekben, talán az aludttej készítése, amikor meglepetve vettük észre, hogy elfogytak az ismerős házak, s egyszeriben tökéletesen idegenné vált a környék. F. A.-né már korábban kijelentette, hogy nem erős oldala a tájékozódás, én pedig önkritikusan bevallottam, hogy az utóbbi időben e téren én sem jeleskedem. Körülnéztünk.

Az úttesteket még csak megvilágították a magasból az ostornyeles utcai lámpák, de az előkertek vagy micsodák mélységes mély sötétségbe burkolódtak. A szobák fényei sorra hunytak ki, s az utcán se közel, se távol egy teremtett lélek. Sem rendőr, sem kuka, sem kóbor kutya. — Hinnye! — mondtam, s a kellemesen meleg éjszakában majdnem vacogni kezdtem. F. A.-né nem jutott ennyire, mert még nem akart hazaérni. Különbösen is a szabályosság nem emberszabású kategória. Egy úgynevezett történelmi belváros girbe-gurba utcái ezer fogódzót kínálnak a tájékozódásra.

Végre mozgás egy sokemeletes bérház bejáratánál. Nincs kifogás, kérdezni kell. Mire odaértem, az illető nyom nélkül eltűnt. Most már aztán jöjjön elő valaki! Elegem volt abból, hogy akármerre fordulunk, előszörre minden ismerős, aztán minden idegen.

No, attól az autóstól talán megtudunk valamit. Fiatal (és még ebben a lelkiállapotomban is észre kellett vennem, hogy haj de csinos) nő hajolt ki a kocsiból és készségesen elmagyarázta, merre találjuk a Hotel Campanilét. A baj csak az volt, hogy egy szót sem értettem belőle, pedig hite szerint németül hadart. (Erről jut eszembe idegenvezetőnk mondása: a holland nyelv olyan, mint ha egy részeg angol matróz németül próbálna beszélni.)

Részegségről nem volt szó, de találomra tovább kerestük az igaz utat. Újabb autó, újabb egyedülálló csinos nő. Most már szemtelen voltam: nem vinne minket oda? Kedvesen mosolyogva dolgára hivatkozott és elhárította a kérést. Ellenben kiszállt az autójából és széles gesztusokkal (s végre tényleg németül) elmondta: kerüljük meg ott azt a csatornát, forduljunk balra és menjünk tovább egyenesen. Ott van a szálloda.

Nyert. És mi is gazdagabbak lettünk egy tapasztalással: nem kell a vöröslámpás negyedbe menni, hogy csinos nőt lásson az ember, de azt sem kell hinni, hogy minden csinos nő okvetlenül a vöröslámpás negyeddel hozható összefüggésbe. Egyszerűen ember. Segítőkész holland.

Akciós ár — másnak

Azért ne általánosítsunk. Kevéske szabadidőnkben betértünk az amszterdami királyi palota mögötti nagy élelmiszer-áruházba. Többek között valami Food Plaza volt kiírva az ajtaja fölé. Kedves idős bevásárlók irányítottak minket befelé. Jó hangulatban toltuk a bevásárló kocsikat, mikor nagy-nagy halom csokoládészeletet pillantottunk meg — akciós áron. Nosza, megvan az ajándék, örvendeztem, s vettem belőle. Mást nem is tettem a kocsiba. Útitársam többfélét gyűjtött be, s valamilyen megérzésből engem tuszolt előre.

A pénztáros zord képpel közölte az áru teljes értékét. Nem az akcióst, a teljeset. — No, no — szóltam öntudattal. Ha nem tetszik, ne vegyem meg — mutatta a pénztárgép számaint, s úgy nézett rám, ahogy a hollandok (és belgák) a háború óta a németekre. Mondhattam angolul, akkor is hajthatatlan maradt.

Én sem hagytam magam. Ez már elvi kérdés. Ha nekik akció, nekem miért nem? Mert idegen vagyok? S odalöktem a nő elé a csokoládészeleteket. Társam ugyanúgy. A holland gazdaság ettől ugyan nem omolt össze, viszont mi leszálltunk a földre.

Azért mégis...

Azért mégis barátságos lények ezek a hollandusok. Ezt egyértelműen tapasztalhattuk a rotterdami szálló mögötti lakótelepen. Vacsora után sétáltunk arra, s leplezetlen érdeklődéssel nézegettük a kétszintes lakások előkertjeit. Csak itt-ott volt valami kerítésféle, amelyen még egy szórakozott törpe is átlépett volna. A legkülönfélébb virágok, fenyők, egyéb dísznövények mögött óriás ablakok néztek szembe velünk. Mi pedig kíváncsian kukucskáltunk be a lakások nappalijába.

Függöny csak a szélen, az ablakpárkányon virágok, bent láthatóan megtervezett lakásbelső. A lakók a legtöbb helyen tévét néztek, mégpedig kis tévét, tehát nem tartoztak a felső tízezerhez. Amikor felfedeztek minket, barátságosan mosolyogtak ránk, sőt némelyikük ki is jött a ház elé, hogy örömmel nyugtázza dicséreteinket. A járda mellett széles csatorna, rajta nagy és kis vadkacsák. Túl a csatornán, körülkerítve, birkacsalád bégetett. Idilli környezet, autók a keresztutcában. Valaki most jött haza kerékpárral. Békés este, a közeli forgalmas úthoz képest kellemes csönd.

Nos, legyen bármilyen árnyalt a valóságos kép, akkor és ott igazuk volt az útikönyveknek. Sőt idegenvezetőnknek is. (Ismét „viszont”: másnap reggel láttam a tévében, hogy holland nácik meggyaláztak egy zsidó temetőt. Csupa horogkereszttel elcsúfított sírkő, rajtuk Jud hraus!-felirat.)

Andrea már odaútban felhívta figyelmünket, hogy nem akármilyen síkon robogunk előre. Érdekes, hogy többen most szereztek tudomást arról, hogy Hollandia nagyobbik részének szintje a tengeré alatt van. Százados és ma is folyó szívos küzdelemben hódítják el és védik meg területüket az Északi tenger vagy a gátak mögé szorított folyók áradásaitól. Dunántúl méretű földjükön 15 millióan dolgoznak összefogva, szorgalmasan és látható eredménnyel. Felvilágosult és türelmes nép —

szól a szöveg —, amely megmutatkozik például 40%-uk egyházakon kívülségében éppúgy, mint az óriási forgalmú kikötővárosnak, Amszterdamnak keverék lakosságán, vagy vöröslámpás negyedén, vagy az eutanázia elfogadásán. (Zárójelben megjegyezve abban is, hogy fontos gazdasági miniszterükké tették meg korábban Gábor Dzsingiszt, aki Sopronból menekült hozzájuk. Nyugdíjasként nemrég járt itthon.)

Sz. Andrea változatos, színes, jól időzített kiselőadásait, összefoglalóit, magyarázatait szívesen hallgattuk az egész út folyamán. Ha úgy adódott, például a Loreley-sziklánál, még verset is mondott. Természetesen Heine költeményét magyar fordításban. Végig fáradhatatlan volt és kihasználta a lehetőségeket arra, hogy a tudás viláosságát gyűjtsa lusta fejünkben.

A rajnai hajón, az amszterdami hajókázáson és a brüggei csónakázás közben a részben magnós angol és német ismertetőik után kapta meg a mikrofont és fordította az aktuális szövegeket. Mégis volt olyan észrevétel, hogy minket, magyarokat háttérbe szorítanak. Hát persze: Andreának előbb meg kellett hallgatnia a magyarázatot, hogy le tudja fordítani, s közben néha odébb kerültünk a látnivalótól. De ilyenkor is gondolt arra, hogy kijavítsa magát.

Valakinek szúrta a szemét, hogy miért van mindig fekete nadrágkosztümben. Később talán melege lehetett, de jól állt neki, mint a szép szőkéknek és karcsúknak általában.

Vízen

Amszterdam túlságosan nagy ahhoz, hogy a pókhálószerűen elrendezett számtalan csatorna közül városnézésre kiválasztottak ne keltenék azt az érzést, hogy csak kis töredékét láttuk a látnivalóknak. Korlátozza a befogadást az is, hogy az alacsony hidak miatt felállni nem ajánlatos, csak az ülés melletti ablakon lehet kinézni. Kivéve egy videózókkal zsúfolt tenyérnyi szabad helyet a hajó tatján. A harmadik szűkítés a többnyelvű ismertető elhúzódása. (Ezt már elmondtam, nem kell magyaráznom.)

Ennek ellenére sok érdekességet láttunk a hetvenöt perc alatt a Rijksmúzeumtól a kikötői óriásdarukig, furcsa, modern, hajóforma épületekig és vissza. Még egy helyreállított hadivitorlás is elénk került. A csatornák partvonalában helyi különlegességként bárkák vannak kikötve, amelyek lakásként szolgálnak, minden közművel együtt. A hagyományos lakások rettentő drágák, viszont ez a megoldás a tizedéből kihozható.

Aha, igen. Láttuk Anna Frank házát, és természetesen a legmagasabb tornyot, a Westerkerk templom tornyát, rajta a császári koronával és benne Rembrandt hamvaival. És még sok mást a grachtokon általhajózáván.

Végimentünk, persze, hogy végimentünk a vöröslámpás negyed egyik utcáján. Fényes nappal, csoportosan, táskákra vigyázva. Fényképezni tilos, de nem is lett volna mit. Mindössze egy árva távolkeleti nézett ki az egyik üzlet függönye mögül. Ő is visszahúzódott, amint meglátta a tömeget...

Műsorunk következő pontja a gyémántcsiszoló műhely volt a Rijksmúzeum mögött. Itthon hallottam, hogy ugyanaz a tulajdonosa, aki Izraelben mutogatja műhelyét a turistáknak. Majd ott megnézem, ha nem lövöldöznek. F. A.-né és még néhányunkat jobban érdekelték a Rembrandtok. Mondanom sem kell, hogy — egy csalódást is beleszámítva — sokkal jobban jártunk vele. A csalódás: F. A.-né budapesti ismerősének javaslatára megnéztük a múzeumépület egy meglehetősen

eldugott helyére telepített babakiállítást. Gyerekjátéknak szánt százados szobabelsők alakokkal. Minden felszerelési tárgy a helyén és pontosan kidolgozva. Csakhogy mindez félhomályban, s közelről nem tanulmányozható. F. A.-né a darabszámot is kevesellte, emlékezve a hasonló székesfehérvári kollekcóra, amelyet viszont ma gyarapít az alkotója.

Virágok a konyhakertben

F. A.-né elégedetten állapította meg, hogy ehhez az úthoz is tartozik valamilyen természeti látnivaló. Tavaly a bajor királyi kastélyokat látogatták meg, akkor a Farkaszurdok jelentette a nem műemléki érdekességet, most pedig a konyhakert. Igen, konyhakert a fordítása a Keukenhof névre keresztelt csodálatos parknak, ahol utunk harmadik napjának késő délutánját tölthetjük. Előzetes értesüléseink és odamenet a buszból elénk táruló látvány szerint hosszú és széles, egyöntetűen égőpiros vagy citromsárga tulipánföldekre gondoltunk, ahol a mennyiség a fontos. És mit kaptunk helyette? Fél hattól fél nyolcig sétálhattunk a hatalmas parkban, színek és illatok változatos felhőiben, tó partján, hatyúk hangtalan úzását és színpompás pávák hangját figyelve. Az ágyások előtt névtábla, a rododendron bokrai, az elképzelhetetlenül változatos tulipánok között érdekes modern szobrok és — padok mindenfelé. A kényesebb virágoknak melegház, az orchideáknak külön pavilon. Az eligazító tábla szerint haladva csodálkoztunk végig a százados fák közé telepített hatalmas gyűjteményt.

Andrea szerint talán van még nyitva árus, érdeklődhetünk tulipánhagymák felől. Azt már tudtuk, hogy a határokon átengedik, sőt majdnem vettem is már egy tucatot, fényképes papírzacskóba zárta, Amsterdam egyik virágárusánál. 10 guldenért vesztegették. De hát vajon jó-e? (Kis próza: ezt az utat nyolc időpontban indítják/indították. A mienk volt a legdrágább. Azt hiszem, hogy a virágok miatt.)

Keukenhof sétányain végre eljutottunk egy kis házikóhoz, amelyben mozdulatlan öregember üldögélt. Nagymama biztatására megzavartam szemlélődésében. Az emberi hang hallatára megelevenedett és kilépett rejtekéből. Nem0, nem, most nem lehet hagymát kapni. Majd szeptemberben, esetleg már augusztus folyamán szedik ki a földből, vermelik, és csak október végén postázzák annak, aki most megrendeli. Otthon aztán ki kell vallani vele valahogyan, mert csak márciusban illik elültetni. Az árat nem is kérdeztem. Ez túlságosan igényes, nehézkes és bizonytalan. Tovább sétáltunk és szívtuk magunkba a friss levegőt.

Fűre lépni tilos. Egy ferdeszemű beguggolt a virágok közé, hogy lefotózzák. Alig lépett ki onnan, máris ott termett egy útitársunk. Ha neki lehet, nekem miért ne — jeligével szintén megörökítette magát. — Mint a rossz gyerekek — csóváltuk a fejünket és ballagtunk tovább.

Sajt

Későn indultunk Rotterdamból Goudába, onnan Hágába. Viszont ha korábban érkezünk a sajt városába, nem jutunk be a különösen érdekes és igen-igen hosszú nagytemplomba, nem élvezhetjük a csodálatos üvegablakokat, nem csodálkozhatunk azon, hogy a hatalmas hajó közepét a református istentiszteletekre elkülönített berendezés foglalja el. Templom a templomban. Hát akkor? Másfél óra igazán nem sok erre a kisvárosra.

Hágai tartózkodásunkat sem lehetett volna megkurtítani. Éppen hogy csak végig tudtuk nézni (már aki erre volt kíváncsi) a Mauritshuis festményeit. Erre a városra a közös nézelődéssel együtt három óra jutott. Ki kellett volna hagyni Antwerpent? Egy halk megjegyzésem lehet csak: szállásunknak kellene a Belvárosban lennie. És talán lehetne hatni Gouda templomának óreire, hiszen úgyszólván olyan szolgálatkészek voltak, hogy kicsit (még) előbb nyissanak... A magyar (!) nyelvű ismertetőn 9 óra a nyitási időpontja, mi pedig negyedtízkor szálltunk le a buszról, ahonnan még elcsámrogtunk egy kis időt — harangjátékot is várva-nézve —, míg a kapuhoz értünk. Lehet itt valamit előrébb hozni.

Lány gyöngy-fülbevalóval

Hollandiában számomra talán a legnagyobb élményt egy bekeretezett vászon jelentette. Nem volt a hivatalos programban. A lehetőség azonban megadatott, hogy észrevegyem, felfedezzem és megcsodáljam.

Amikor megpillantottam, földbe gyökeredzett a lábam. Szembenézett velem, s ha odébb léptem, akkor is. Piros ajkai kissé nyitva, szemöldökének íve szinte csak odalehelve. Fejét balra fordítja, engedelmesen tűri (alighanem csak egy darabig), hogy apja, mielőtt szélnek ereszti, megfesse az árnyékból előcsilllogó fülbevalóját is. Blúzának fehérje csak vékony csík barnás ruhája felett. Arra mindenestre vigyáz, hogy kék, turbánszerűen feltekert fejfedőjének drapp színű vége függőlegesen csüngjön le a hátára.

Háttér? Nincs háttér, helyette áthatolhatatlan sötét. Johannes Vermeer nem festett külön tájat, játszó gyerekeket, németalföldi hétköznapiakat a félalak köré. Mindez benne van lánya tekintetében. Benne az egész 17. század. Hága múzeumában, a Mauritshuis 670-es leltári száma alatt, a falon.

Ha csak ezt az egyet láttam volna meg, amire nem is készültem, már nem fáradtam hiába.

A többség a választható másik látványosságra szavazott. A Madurodam liliputi házai, mozgó járművei jobban vonzották útitársaim zömét, mint a képek nézésénél többet nem kínáló múzeum. Éppen annyi idő kellett az egyikhez, mint a másikhoz. A megbeszélte helyen, a parlament előtti lovas szobornál valamennyien összehittalákoztunk, s utazhattunk tovább.

Mondtam, hogy a körutak ma már nem olyan népszerűek, mint régen. Magyarozatot most sem tudok, de félek, hogy az egyik ok igen prózai: csökken az igény az úgynevezett magas kultúra iránt. Ha választani lehet Rijksmuseum vagy gyémántkőszőrűs műhely, Mauritshuis vagy Madurodam között, a többség elkerüli a múzeumokat. Az pedig ugyan kinek tűnik fel, hogy sem az amsterdami Rembrandt-ház, sem az antwerpeni Rubens-ház nincs felvéve a programba. Sajnos a nagy távolság és az időhiány miatt „magánszorgalomból” sem látogatható.

Antwerpen

Hága felől jövet késő délután érkeztünk meg a belgák nagy kikötővárosába. Hova is? Antwerpen, vagy Anvers a neve? A kétnyelvű utcanévtáblákon kívül szerencsére másban nem tapasztaltuk azt a régóta meglevő ellentétet, amely a kis ország flamand és vallon körei között dúl. Az északnyugati területek lakói a hollandhoz hasonló nyelven beszélnek, a délkeletiek franciául. Nagynehezen megegyeztek abban, hogy Brüsszel mind a kettő számára nyitott. Az, hogy ebből mi

semmit sem érzékeltünk, részben a köztük töltött idő rövidegének, részben a nyelvet nem tudók védőburkának köszönhető, amely megvédett minket attól, hogy valamelyik felet felbosszantsuk. Azt hiszem, a kis japánok vászonkalapos csoportjai is ilyenformán bóklásztak a szűken vett antwerpeni belváros utcáin.

Háromnegyed hattól negyednyolcig mit lehet látni az alkonyodó napsütésben és mélyülő árnyékokban? Nem sokat. Hát még ha ebből lejön az elején a Schelde partján vonulás a központ felé és a végén, szabadidő címen várakozás az indulásra. Mert ha kevés az idő, akkor lehet azt leginkább elvesztegetni...

A városban hidak nincsenek, csak alagutak, hogy ne zavarja semmi sem az óriási hajóforgalmat. A nézelődőnek kissé hiányzanak az ívek. A rakpart melletti parkolók oszlopokon nyugvó nyeregtetejének homloklapjai csipkézett lombfűrész munkának hatnak. A rómaiak óta álló vár, a Steen ma Tengerészeti Múzeum. Elbáméskodunk rajta és elindulunk — jaj! — pirosan a belváros felé. Az autók szépen megállnak, mi meg elszégyelljük magunkat, az otthon ilyenkor szokásos jelenetekre gondolva.

A szűk utcákon behatolva először a húsház érdekes épülete tűnik fel. Olyan, mint valami templom, pedig alsó szintjén mézárszék volt, fent pedig tanácsterem. Aztán elérjük a székesegyházat. Hej, de felmáshat a befejezett 123 méteres torony legfelső galériájára! Az útikönyv szerint 622 lépcsőfok vezet odáig. Mire felérnek, már besötétedne, nincs ez így jól.

A prospektus szerinti „koraesti séta” a szálloda emlegetése után olvasható, a valóság viszont fordított. Tulajdonképpen logikus, hogy Hágától a szállás felé menetben álljunk meg várost nézni, majd utána buszozzunk még félórát, hogy befejezhessük a napot. Hiszen a vacsora utáni setét este melyik az a sekrestyés, aki beenged minket a templomokba? Múzeumról nem is szólva. Sajnos így sem beszélhetünk erről. Megoldás, mint már mondtam: a szállás legyen Antwerpen belvárosában.

Ötletem aligha talál meghallgatásra. Már magam is belátom, amikor felidézem a város szélén álló szálloda képét. Ugyanis szintén a Campanile-lánc egyik tagja, mint a rotterdami. Az óriás tányérok alátétje Európa térképe. A Benelux államok, Franciaország, Spanyolország és Itália tele vannak a társaság létesítményeivel.

Még azt is hozzáteszem, hogy végül is nemcsak az utazási irodának volt így kedvező a szállás. Nekünk is. Itt, a lyukkártyás kulcsok és a fogyasztásra jogosító lapocskák világában végre szétterjedt a vidám hangulat az egész társaságon. Előzőleg sokan fanyalogtak: péntek lévén, lehet, hogy halat adnak. Már szinte közmondásos, hogy a magyarok nem bírják még a szagát sem. Mit tesz Isten, lazacot kaptunk és egyetlen ellenvéleményt sem hallottam, dicséretet annál inkább.

F. A.-né elhatározta, hogy kirúg a hámból és valami extra italt rendel. (A vacsorához külön kértük és fizettük az italt, kivéve, ha adtak kancsóban vizet.) Andreával megtanácskozva a téma gasztronómiai és nyelvi oldalát, málnaízű sört hozatott. A hosszú asztalok mentén egyre növekvő közérdeklődés közepette kóstolt bele, s elismerően nyilatkozott róla. — Legközelebb mi is rendelünk! — lelkesedtek a fiatalabbak. A kísérlet záróakkordját azonban a kijózanodás moraja kísérte. Kilencven belga frankot kellett leszurkolni érte. Még jó, hogy csak egy pohárnyi volt...

Hát igen, baj volt a pénzzel. A guldent sem, a belga frankot még kevésbé tartogatják hazai pénzváltó helyeinken a fiókban. (A luxemburgi fizetési eszközzel ne is beszéljünk.) Itthon azt szokták ajánlani, hogy tessék csak nyugodtan váltani a határon. Az ám, de olyan nem igen van. A városokban a különböző pénzváltóhelyek árfolyamai is különböznek. Sőt. Van úgynevezett limit, ami alatt szóba sem állnak az emberfiával, a bankok pedig olyan kezelési költséget számítanak fel (minimum), hogy

akkor már egyszerűbb betérni egy pizzeriába, hogy ők kopaszítsanak meg (ha ugyan hajlandók elfogadni a valutát).

„Akkor is kell, ha nem kell”

A turisták jelmondata. Civilizált országban tudni kell, hogy hol található a vécék, illetve a Benelux államokban általánosan toaettek. Az autópályák pihenőiben ez az első, amelyet meglátogatunk, de sok helyen az üzleten át vezet az út. A városokban pénzt kérnek a használatért, kivéve a McDonald's éttermeiket. Mit csináljon az, akinek nincsen már aprója sem? Brüsszelben, a Fő tér melletti Galéria női toalettjéből kizavarta a vécéboszorka a megszorult nőt, aki mit tehetett egyebet, beóvakodott a férfiak részébe, ahol megúszta fizetés nélkül.

Gentben történt, hogy éles szemű „padtársam” felfigyelt két gyanús külsejű asszonyra, akik a női vécé előtt üldögélve a törvényszerűen sorakozókat táskamagasságban figyelték. Riadó. Mindenki magához szorította a retiküljét. A két asszony szemvillanással jelezte egymással a bajt, s a következő pillanatban elkotródott a helyszínről.

Nagymamának eszébe jutottak spanyol táskalopások, sötét görög pénzváltások, s mivel Európába menetelünk, a budapesti zsebtolvajok is. Már ismeri őket, s figyelmezteti a vigyázatlanokat. Egyszer még rendőrnek is szólt, aki ijedten kérte: — Asszonyom, világért se leplezze le őket. Ezek meglesik és beléeresztik a kést!

Mindenki Brüksnek mondja

Brüggében előbb gyalogszerrel jártuk körül a belváros nevezetességeit, megjegyezvén, hogy a Michelangelo-szobrot majd visszafelé tekintjük meg, ha majd be lehet menni a felújítás alatt álló templomba. Úgy is lett. Közben pedig alkalmas helyen bepréselődtünk egy nagyobb csónakba. Néhányunk így is csak a következő járművön foglalhatott helyet. Mivel Andrea csak egy volt, ezért jutott nekünk magyar szöveg. Nem tudom, azok hogy jártak. Végére is volt velünk (velük?) egy tanuló idegenvezető.

A csónakra szerencsére sem elől, sem oldalt nem szereltek ablakokat, tető sem zavarta a kilátást. Átsiklottunk a legrégebb, meg a legalacsonyabb ívű híd alatt, megcsodáltuk az ódonnál ódonabb házakat, azokat is, amelyeket gazdag emberek alakítottak ki maguknak régivé. Eljutottunk a Szent János kórház és a „legrégebb” patika mellett a Szerelem tavához (Minnewater, valamikor kereskedelmi kikötő, nem tudom az összefüggést), oda, ahonnan gyalogos városnézésünket elkezdtük. Érdekes volt ugyanazt csónakperspektívából is megtapasztalni.

Nem érne sokat, ha most felsorolnám a műemlékeket. Egy valamit azonban le kell írnom: a jelenleg bencés apácák lakta Begina-udvar kápolnájának bejárata fölött a mi Árpád-házi Szent Erzsébetünk szobra áll. A már említett Panoráma útikönyvben hiába keresem. Kimaradt belőle...

Évekkel ezelőtt osztrák utazási irodában állították nekem össze, hogy félpanzió esetén mennyi költőpénzre van szükség és 200 ATS-t hoztak ki. Amikor alkalmazkodtam ehhez, mindig belül maradtam. Úgy is, hogy képeslapokat, kisebb könyveket vettem, az ebédre valón kívül. Most viszont a belga frankkal elszámítottam magam, illetve nem számoltam azzal, hogy a boltokban nem szeretik az idegen

valutát. Brüggeben az őrtornyot mégis valami holland-belga kombinációval sikerült bevennem, ráadásul tetszetős kis képes füzetet is kaptam.

Nem tudom, hogy a fizetés, vagy a lépcsőmászás volt-e a nagyobb teljesítmény. Az előbbire: a 100 belga frank helyett összesen 11 guldent tettem az asztalra. Ebből ötöt számoltak el a jegyre, hatot a füzetre. Ha szembesítenének a jegyszedőnővel, ő is letagadná, én is. De ezt írtam föl magamnak utána.

Gradus ad Parnassum

Már itthon elhatároztam, hogy bármi történjék, fentről fotózom körbe a várost. A Panoráma Könyvkiadó ősrégi útikönyve szerint 402 a lépcsőfokok száma. Azóta összement a torony, mert ma csupán 366-ot kell és lehet megmászni. Van még a harangok fölött tér, létrák is látszanak, de elzárva a köztől. Nos, nekivágtam a csigalépcsőnek. A külső oldalon helyel-közzel korlát, a belsőn hajókötel, függőlegesen lelógatva. Mögöttem német házaspár fújtatott. Kérdeztem, ők sem számolták, hányadik foknál tartanak.

Egyszerre hangok föntről. Osztálykirándulás. Csak ez hiányzott. Andrea szerint vannak közben pihenők. Vannak, de még így is majdnem lesodortak. Meg aztán nem lehetett azt mindig kiszámítani, mikor érnek oda, ahol én vagyok. És amikor tizen állnak egészen föl a következő fordulón is túl? Nem részletezem, tessék elképzelni.

A 333-iknál nagy meglepetés: szoba, benne széksor, előtte kis orgona, a falon plakát. Itt bizony időnként hangversenyeket rendeznek. Most az ajtó zárva volt, tovább kapaszkodtam felfelé. Fent besütött a nap, s megszólaltak a harangok. A párás levegő miatt nem lehetett a párkányra vésett nyilak mutatta városokig látni, magát Brüggét viszont kedvemre nézhettem körbe, legalább 70 méter magasságból.

Lefelé azon elmélkedhettem, hogy vajon én is így lihegtem fel, mint az utánam kapaszkodók fiatalja-öregje? Dél volt, meleg, éhség és szomjúság gyötört. Hol van még a vacsora!

Diner...!

Valahogy meg kellene oldani az ebédelést. Az az idő már elmúlt, amikor hazulról hozott száradó kenyérvégeket majszoltak turistáink. Bár az még nem szűnt meg, hogy svédasztalról csent zsömléket mentenek meg ebédre. Mennyivel könnyebb egy nőnek! Táskájába rejti a vásárolt, vagy hozott, vagy elcsent ennivalót és elfogyasztja, mikor rájön az ehetnék. De mi, férfiak?

A sűrű programok nem igen hagynak időt az evésre. Márpedig a korai reggeli és a késői vacsora között kellene az energiapótlás. Dicséretes dolog, hogy a buszon egészen a levesig kapható folyadék, mégpedig forintért, de szilárd elemózsia nem. (F. A.-né előrelátó volt: műanyag, lezárható tetejű edényben tárolta a hazai linzert. Jutott belőle a visszaútra is.)

Brüggeben volt annyi időm, hogy kiülhessek egy olasz pizzeria asztalához. Csak hát pénzem, mármint belga frankom nem volt hozzá. Betértem hát az utca túloldalán lévő Eurobank-fiókba. A tisztviselőnő igen rendesen figyelmeztetett rá, hogy a 25 guldenosom értékéből a negyedét kell levonnia, minimális kezelési költségként. Mondom, akkor inkább bemegyek egy étterembe. Lehet? Lehet, ha belga frankot adnak vissza. Úgy is lett. Olasz szöveggel próbáltam rokonszenvet

keltetni. Ennek ellenére becsaptak, az biztos, de hogy mennyire? Mindenesetre a Pizza Margherita megmentett az éhhaláltól.

A zsúfolt programban meglehetősen sok idő jutott Brüggere, hiszen 9-től 1/4-ig voltunk benn. Mégis azt kell mondanom, hogy ez nagyon-nagyon kevés. A városok közül kétségtelenül Brügge (Bruges, Brugge) állt a rangsor élén. Mellettem ülő útitársnőm szerint minden ízében tökéletes. Igen, akit nagyon érdekel egy város, annak jobb, ha csak oda utazik, ott tartózkodik napokig, s legfeljebb csillagtúraszerűen látogat el a közeli látnivalókhöz. Nos: körút, vagy nem körút?

Gentben is hirdettek csatornáikon városnézést, de mi akkor már túl voltunk Brügge mesés látnivalóin, s az ottani csónakázáson. Letáboroztunk a genti céhházak fényképekről jól ismert sorával szemben, szerelmespárok között, s azért is a házakban gyönyörködtünk, míg észre nem vettük, hogy egy feltehetően drogos fiatalember bele nem szédült a vízbe. Számos nézője nem vette tragikusan az esetet, ő sem. Feléledt a koszos vízben és kiúszott a partra.

A hatodik nap

A világ legszebb tere. Két híresség állapította meg Brüsszel főteréről. Nézőpontjuk nemcsak politikailag tért el egymástól, hanem földrajzilag is. Victor Hugo a városházával szemben lakott, Marx Károly a franciával átellenben. Tehát jól bemérték. Kétségtelen, hogy az eddigiek között a legszebb. Stílusában az újabb épület is beilleszkedik az általános gótba. Az is előnyére válik, hogy középen nem sátrak, hanem földön sorakoztatott virágtartók, vázák, cserepek láthatók. Virágpiac.

Persze hogy körbeálltuk a pisilő kisfiú szobrát, de mi bizony eljutottunk a kislány-párjához is. Terítették előtte a keskeny utcákra kirakott asztalokat, készültek az ebédre. Kukta rakott szép, nagy epreket sorba, egy tepsibe, előzőleg kesztyűs kézzel megmártva minden egyes darabot valamilyen vaníliás krémbe. — Két óra múlva lesz készen — közölte érdeklődésünkre.

Itthon kételkedve olvastam a tájékoztatóban, hogy Luxemburgban, Brüsszel és mannheimi szállásunk között félúton lesz a következő programpont: „ismerkedés a nagyhercegség szép fekvésű fővárosával”. Tipikus megfogalmazása annak, amikor a kedves útitársak körbeforoghatnak, amíg szabad nem lesz a vécé. Szerencsére nagyot tévedtem. Már első lépéseink a meredély szélére vezettek, ahonnan lenézhattunk az egyik patak romantikus völgyére. Aztán emlékművekkel hangsúlyozott domb körül mentünk és a másik folyóvízben tükröződő városrészben gyönyörködhettünk. A hajdani bevehetetlen erődítményből maradt kazamatáktól elfordulva a németek elől Angliába emigrált, s honfitársait onnan biztató Charlotte nagyhercegnő szobra mellett kerültünk nagyot, hogy bejuthassunk a hegyes tornyú Miasszonyunk-katedrálisba. A főbejárat előtti téren gördeszkás srácok gyakorlatoztak, a székkal elállított bejáraton belül azonban éppen nagymisét celebráltak. Annyi fehér karinges pap segédkezett, szinte annyi, ahány szobor volt a templomban.

Fölfedeztem egy utcácskában a hátsó bejáratot, ott tudtam meg, hogy fogyatékosok és toló kocsis mozgáskorlátozottak számára évente ilyenkor rendeznek, a csodás gyógyulás reményében, Mária-napokat.

Meg kell várni a mise végét. Megvártuk. Részünk volt még néhány akkordnyi orgona-fortissimóban, aztán meghallgathattuk Andrea magyarázatait. Hiába székesegyház, hiába régi, nekem nyomottnak látszott. Nem az az igazi égre törő gótika, amelynek számos példáját láttuk Hollandiában és Belgiumban is. A város

akkor is érdekes, festői, no és tiszta. Furcsa színfoltja volt a számos életnagyságú, de természetellenes színekben pompázó műanyag tehén. Ki tudja, milyen alkalomból.

Háromnegyed ötkor indultunk tovább, s félnyolcra értünk Hemsbachba, a már jól ismert See Hotel elé.

Utunk végén itt két éjszakát töltöttünk, ami nem volt éppen rossz ötlet. Egyáltalán: összesen kétszer aludtunk Rotterdamban, kétszer Antwerpenben, mindkét helyen az Európában 900 hotelt és éttermet üzemeltető Groupe Envergure társaság Campanile névre keresztelt szállójában, háromszor pedig Mannheim mellett.

Lánc, lánc, eszterlánc, biztos, hogy ez is valamilyen lánc tagja. Olcsó, de távol a városoktól. Van előnye is. (Vacsora után megpróbáltuk körbejárni a tavat. Mi fennakadtunk a strand vasrácsán, mások találtak kiskaput. Néhány szó doktor úrékkal a sötétben tollázkodó hattyú mellett. Nem is tudom, beszéltem még velük? És milyen doktorék voltak?)

Fogy az idő

A hetedik napon nem siettünk a buszhoz. Kényelmes volt az utunk Mainzba, ahol a hatalmas román katedrálison és a belvárosi favázás házakon kívül az érdekes Gutenberg Múzeum várt minket. Ott nemcsak a féltve őrzött négykötetes negyvensoros Bibliát láttuk fénytől védve, hanem animációs filmet a mester viszontagságos életéről, majd a betűöntés és nyomtatás Gutenberg-féle módszerének bemutatását. Önként vállalkozó felnőtt segített a nyomdásznőnek a sajtó mozgatásában, s apró gyerekek bámulták belefeledkező lelkesedéssel a folyamatot, meg az eredményt. (Talán mégsem hal ki a betű szeretete!) Ez az igazi ismertetés! Nagyon megérte.

A mögöttem ülő házaspár beautózta Európát. (Gondjuk volt rá, hogy környezetük értesüljön róla.) Ahogy múlt felettük az idő, úgy váltak egyre kényelmesebbé. Már ami az út kitervelését, a tájékozódást, a többcsillagos látnivalók megkeresését illeti. A busz üléséről megmosolyogtató messzeségbe tűntek számukra azok a felesleges kerengések, időt és pénzt pazarló kutatások a kiszemelt cél után, amelyekhez képest mégiscsak többet nyújtanak ezek a kötött társasutak. Igaz, hogy egyedül ők késtek le egyszer a megbeszélrt időpontról. Akkor viszont tudatosan és mindjárt húsz percet.

Mellettük mentem Mainz belvárosa felé, amikor Andrea, határozottan és fennszóval közölte velünk, a nyájjal, hogy itt, Mainzban, negyedtizenegy-től félkettőig tartózkodunk, de negyedre legyünk a busznál. Az asszony mindent belevetve elkezdte keverni a hallottakat. Tehát három és negyed órát leszünk a városban, az annyi, mint fél kettőig. Most már majdnem fél tizenegy, vagyis három óra stb. Andrea nevetve hagyta ott őket azzal a felkiáltással: hogy ne keverjük össze, mert még ő is belezavarodik.

Kevésbé volt nevetséges, amikor jó ideje mind bent ültünk a helyünkön, ők még sehol. Eljűk indultak. No végre befutott az asszony, nyomában engedelmes férje. Semmi elnézés-kérés, megbánás. Még hosszú ideig magyarázgatták egymásnak, mikor is kellett volna szerintük megérkezniük. Közben jólesően emlékeztek vissza az ebédre, amely nem volt akármilyen. (És szedték a gyógyszereiket. Az asszony cukorbeteg volt.)

Mainzból visszafordultunk a szállásunktól húszegynéhány kilométerre lévő Heidelbergbe, ahol estig maradtunk. A busz felvitt minket a vár parkolójáig, onnan

Andrea vezetésével megnéztük többek között a két óriás hordót (a nagyobbik majdnem 222 000 literes), sétálgattunk kicsit a parkban, aztán ismét sok keréken le a városba. A Szentlélek-templom karcsú gótikáját megcsodáltuk (én legalább is), a Hirosima emlékére készült üvegablakot kevésbé. Aztán megint szabadidő. Már kezdett kifulladás a társaság. Nagymamával letelepedtünk egy árnyas kis térségre. Kisvártatva felfedeztünk egy emléktáblát: ott állt egykor a város zsinagógája. A náciak pusztították el a Birodalmi kristály-éjszaka során.

Végigmentünk a Fő utcán. Megálltunk utcai arcképfestők előtt. Kiderült, hogy magyarok, s éppen valamilyen nemzetközi autósigazolvány meglétéről vagy meg nem létéről tárgyaltak. Bízta az illetékesek jóindulatában, tehát valószínűleg nem volt meg minden papírjuk. Az öreg hídra lépve majdnem rátapostunk egy ott alvó koldusra. Az emberek közömbösen lépegettek el mellette. Ez is van. A gazdag Németországban.

A pont az i-n

Felhős, majd lassan tisztuló reggelen indultunk a See Hotel elől utunk utolsó programpontja, Rothenturm ob der Tauber felé. Amikor kiválasztottam magamnak ezt az utat, elsősorban erre a fennsíkra épült városkára voltam kíváncsi. Még ma is körbeveszi a középkori városfal. És azok a házak, és az a sok cégér! Ejnye Nap, miért nem sütsz folyton-folyvást?

Mit lehet nézni kilenctől féltizenegyig? Ez bizony úgyszólván semmi. Ebbe kellett beleférnie városvezető könyvecske és egyebek vásárlásának. Jól kifogtam. Gazdag angol úr tele kosárral került elém a pénztárnál, Wohlfahrt Käthe Christkindlmarktjában. Értékes percek. Mit tehettem, ki kellett várnom, míg minden egyes darabot nagy gonddal becsomagoltak neki.

Fotózáratérdemes a McDonald's-étterem cégére Alkalmazkodott a többihez, semmi nagy M, meg piros alátét, hanem cikornyás pléhlap arany betűkkel. A Fő téren álló Jakab-templom belülről rideg-hideg, de a lépcsőkön megközelíthető szárnyas oltár fafaragványai annál szebbek. És hát ismét Wohlfahrt Käthe asszonyosság üzletei! Lehet, hogy sok a giccs, de ez jutott ebben a rövid időben nekünk. Az ott vásárolt Stadtführer tanúsága szerint van itt néhány múzeum is, értékes anyaggal. No és a régi házak sora. Muszáj ide eljönni még egyszer, legalább egyheti lábkoptató körbejárás erejéig! Talán úgy időzíteni, hogy a történelmi felvonulások egyike azokra a napokra essen. Például a Meistertrunk pünkösdkor. A népi játék a harmincéves háborúnak azt az eseményét idézi fel, amikor az akkor még protestáns város a katolikus liga csapatainak pusztításától azzal a feltétellel menekült meg, ha a polgármester egy slukkra kiissza egy 3 és ¼ literes kancsó tartalmát. Sikerült.

Viszont el kell felejtetni azt a kis fényképet, amely a könyvecskében 1945 pusztításairól tudósít. A leírás szerint egy amerikai tábornok akadályozta meg a városka teljes megsemmisítését.

Mi az, aminek az ember maradéktalanul örülhet? Talán a napsugárnak — amíg földet nem ér.